

ภาษาบาลี ๑ คำ คติธรรมประจำสัปดาห์

“สังขตธาตุ – ธาตุที่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดแล้ว, สังขตธาตุ”

สังขตธาตุ อ่านตามภาษาบาลีว่า **สัง - ขะ - ตะ - ทา - ตุ** มาจากคำว่า **สังขต** (เกิดขึ้นเพราะปัจจัยปรุงแต่ง, อันปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น) กับ คำว่า **ธาตุ** (สิ่งที่มีจริงที่ทรงไว้ซึ่งลักษณะของตน) รวมกันเป็น **สังขตธาตุ** เขียนเป็นไทยได้ว่า **สังขตธาตุ** แปลว่า **สิ่งที่มีจริงที่ทรงไว้ซึ่งลักษณะของตน(ธาตุ)ที่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดแล้ว** เป็นคำที่แสดงถึงสิ่งที่มีจริงทั้งหมดที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยปรุงแต่ง ไม่ได้เกิดเองลอยๆ ซึ่งเมื่อเกิดแล้ว ก็ต้องมีความดับไปเป็นธรรมดา ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน **สิ่งที่เกิดแล้วจะไม่ดับไปไม่มีเลย ล้วนแล้วต้องดับไปทั้งหมด** เมื่อก้าวถึงสิ่งที่มีจริงที่เกิดเพราะปัจจัยปรุงแต่งแล้วก็ได้แก่ จิต (สภาพธรรมที่เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์) เจตสิก (สภาพธรรมที่เกิดประกอบพร้อมกับจิต) และ รูป (สภาพธรรมที่ไม่รู้อะไร) หรือ **ขันธ์ ๕ ทั้งหมด นั่นเอง ที่เป็นสังขตธาตุ**

ข้อความในสมัยมงคลวิลาสนี้ อรรถกถา ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ทสุตตรสูตร ได้อธิบายความหมายของคำว่า สังขตธาตุ ไว้ดังนี้ “**สองบทว่า สังขตา ธาตุ ความว่า ขันธ์ ๕ อันปัจจัยทั้งหลายกระทำแล้ว (คือปรุงแต่งให้เกิดแล้ว)**”.

สิ่งที่มีจริง ย่อมเป็นสิ่งที่มีจริง เป็นสภาพธรรมที่ทรงไว้ซึ่งลักษณะของตน ใครๆ ก็เปลี่ยนแปลงความเป็นจริงของสิ่งที่มีจริงให้เป็นอย่างอื่นไม่ได้ และสิ่งที่มีจริงที่เกิดขึ้นเป็นไปนั้น ไม่พ้นจากชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่มีจริงที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่มีใครบังคับบัญชาให้สภาพธรรมหนึ่งสภาพธรรมใดเกิดขึ้นเป็นไปได้ ไม่มีสภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดที่เกิดขึ้นเองลอยๆ แต่เกิดเพราะเหตุปัจจัย ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครทั้งสิ้น เมื่อประมวลแล้วก็คือ จิตทั้งหมด เจตสิกทั้งหมด และรูปทั้งหมด เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เป็นสังขตธาตุ ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเลยแม้แต่น้อย **ทุกคำที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงก็อุทิศให้ผู้ที่ได้ฟังมีความเข้าใจที่ถูกต้อง น้อมไปสู่ความเป็นสภาพธรรมที่ไม่ใช่เราอย่างแท้จริง ทุกคำของพระองค์ แสดงถึงสิ่งที่มีจริงถึงที่สุด คือ ไม่ใช่เรา**

จิต เป็นสภาพธรรมที่มีจริง เป็นสภาพธรรมที่เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์ เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัยแล้วดับไป และทุกขณะของชีวิตไม่มีขณะใดเลยที่จะปราศจากจิตแม้แต่ขณะเดียว เพราะเหตุว่าจิตขณะหนึ่งเกิดแล้วดับไปเป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิดสืบต่อทันที

เจตสิก (สภาพธรรมที่เกิดประกอบพร้อมกับจิต) ก็เป็นสภาพธรรมที่มีจริง เป็นสภาพธรรมที่เกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกันกับจิต รู้อารมณ์เดียวกันกับจิต และในภูมิที่มีขั้น ๕ (คือมีทั้งรูปและจิตกับเจตสิก) เจตสิกก็อาศัยที่เกิดที่เดียวกันกับจิตด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก ตัวอย่างของเจตสิก เช่น ผัสสะ (สภาพธรรมที่กระทบอารมณ์) เวทนา (ความรู้สึก) โสกะ (ความติดข้อง) โทสะ (ความโกรธ) โมหะ (ความไม่รู้) สติ (สภาพที่ระลึกเป็นไปในกุศล) หิริ (ความละอายต่อบาป) โอตตัปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาป) ปัญญา (ความเข้าใจถูกเห็นถูก) เป็นต้น **ไม่มีเจตสิกแม้แต่อย่างเดียว ที่เป็นเรา เพราะเป็นธรรม เป็นสังขตธาตุทั้งหมด**

รูป หรือ รูปธรรม เป็นสภาพธรรมที่ไม่รู้อะไร เช่น สี เสียง กลิ่น รส เป็นต้น **รู้อารมณ์อะไรๆ ไม่ได้** เพราะไม่ใช่นามธรรม, รูปธรรม ก็เป็นสิ่งที่มีความจริง เกิดขึ้นเพราะปัจจัยปรุงแต่งแล้วก็ดับไปเช่นเดียวกัน

จิต เจตสิก และรูปธรรม ทั้งหมดนี้ เป็นสังขตธาตุ เช่น เห็นในขณะนี้ เกิดแล้วเพราะเหตุปัจจัย หลายอย่าง กล่าวคือ มีอารมณ์ของจิตเห็น คือ ต้องมีสิ่งที่ปรากฏทางตา มีเจตสิกเกิดร่วมกับจิตเห็น มีรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตเห็น คือ จักขุวัตถุซึ่งมีกรรมเป็นปัจจัย แสดงถึงความเป็นจริงของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา คือ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่มีเราแทรกอยู่ในสภาพธรรมนั้นเลย

จิต เจตสิก และรูปธรรม เป็นสังขตธาตุ ไม่ใช่แต่เฉพาะรูปอย่างเดียวยังที่เป็นสังขตธาตุ สังขตธาตุ คือ สภาพธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นแล้วดับไป ถ้าเข้าใจคำนี้ ก็พิจารณาได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น จะรู้ได้เลยว่า ต้องมีปัจจัยปรุงแต่ง มิฉะนั้นเกิดไม่ได้ และสิ่งใดก็ตามที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นแล้วต้องดับไป ไม่มีอะไรเหลือเลย ซึ่งตลอด ๔๕ พรรษาแห่งการทรงแสดงพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำนี้ คือ สังขตธาตุ ไม่เปลี่ยนความหมายเป็นอย่างอื่น เพราะหมายถึงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเพราะปัจจัยปรุงแต่งให้เกิด หากได้ยินคำว่า “สังขตธาตุ” ขณะใด ก็หมายความว่าถึงสภาพธรรมใดๆ ก็ตามที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นแล้วดับไปนั่นเอง เมื่อจิตเป็นสภาพธรรมที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น จิตก็เป็นสังขตธาตุ เจตสิกเป็นสภาพธรรมที่อาศัยจิตเกิดขึ้น เจตสิกก็เป็นสังขตธาตุ เช่น ความพอใจ ความต้องการ เป็นโลก เจตสิก ความขุ่นเคืองใจ ความหยาบกระด้างของจิต เป็นโทสเจตสิก เจตสิกแต่ละชนิด ไม่ใช่จิต เพราะ

เหตุว่า เจตสิกเกิดร่วมกับจิต ดับพร้อมจิต แต่ว่าเจตสิกมีหลายชนิด และบางชนิดก็เกิดกับจิตประเภทหนึ่ง อีกบางชนิดก็เกิดกับจิตอีกประเภทหนึ่ง เพราะฉะนั้น จิตประเภทหนึ่งก็มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยมากน้อยต่างๆ กัน และเป็นแต่ละประเภทด้วย เช่น ขณะที่ชอบ สนุกสนานเบิกบานใจ ไม่ใช่ในขณะที่กำลังโกรธขุ่นเคืองใจ

จะเห็นได้ว่า จิตเป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์ และเจตสิกก็เกิดร่วมด้วย และรูปแต่ละรูปก็เกิดดับ เพราะฉะนั้น ทั้งจิต เจตสิก และรูป ทั้งหมดจึงเป็นสังขตธาตุ เป็นสภาพธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป **ไม่มีสภาพธรรมแม้แต่ขณะเดียวที่เกิดขึ้นแล้วจะไม่ดับ ล้วนแล้วย่อมดับไปทั้งนั้น**

โดยการศึกษาพระธรรมจะเห็นได้ว่า สังขตธาตุทั้งหลาย กล่าวคือ จิต เจตสิก รูป เป็นสภาพที่ไม่เที่ยง เพราะทันทีที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เพราะฉะนั้น ไม่มีใครรู้ว่า สภาพธรรมเหล่านี้เกิดจริงๆ และดับจริงๆ แต่ **เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงความจริงจากการที่พระองค์ได้ตรัสรู้ ก็เป็นหนทางให้พุทธบริษัทได้ศึกษาพระธรรมพิจารณาพระธรรม และอบรมเจริญปัญญาความเข้าใจถูกเห็นถูกได้**

พระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง เป็นเรื่องที่ละเอียด ลึกซึ้ง แสดงถึงความเป็นจริงของสภาพธรรมแต่ละหนึ่งๆ ตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะทรงแสดงในส่วนใดก็ตาม ย่อมไม่พ้นไปจากสภาพธรรมที่มีจริงในขณะนี้ **ถ้าเป็นผู้ที่มีความละเอียดรอบคอบ ไม่ประมาทพระธรรมว่าง่าย ศึกษาด้วยความตั้งใจ ด้วยความจริงใจและเคารพในคำจริง ความเข้าใจก็จะค่อย ๆ เจริญขึ้นไปตามลำดับที่สำคัญ คือ ไม่ขาดการฟัง ไม่ขาดการศึกษาพิจารณาไตร่ตรองในความเป็นจริงของธรรม และมีจุดประสงค์ที่ถูกต้องในการศึกษาว่า เพื่อความเข้าใจถูกเห็นถูกในลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นการฟังการศึกษาในสิ่งที่ประเสริฐที่สุด เป็นเครื่องป้องกันด้านทานไม่ให้ตกไปในฝ่ายผิดทั้งปวง สะสมเป็นที่พึ่งต่อไป.**

ชมรมบ้านธัมมะ มศพ. : www.dhammadhomefellowship.com, โทร. ๐๘๑-๘๓๒๐๕๗๗